

Рецензія

кандидата економічних наук, доцента,
завідувача кафедри адміністрування податків

Іванишиної Ольги Степанівни

на дисертаційну роботу **Чирви Олександра Васильовича**
на тему «Розвиток системи непрямого оподаткування як механізм
забезпечення економічної безпеки України»
подану на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю 051 «Економіка»

Актуальність теми дисертаційної роботи

В умовах загострення внутрішніх та зовнішніх економічних викликів питання забезпечення економічної безпеки набуває особливої ваги для України. Економічна безпека держави визначає її здатність забезпечувати стабільний соціально-економічний розвиток, захищати національні економічні інтереси та створювати сприятливі умови для бізнесу й інвестицій. Одним із ключових інструментів формування економічної безпеки виступає податкова політика та податкова система країни.

На сучасному етапі податкова система України перебуває в стані трансформації, спричиненої як потребами внутрішнього розвитку, так і необхідністю адаптації до викликів воєнного стану, економічної кризи та інтеграційних процесів з ЄС. Водночас, податкова політика має забезпечувати не лише наповнення державного бюджету, а й стимулювати підприємницьку активність, інноваційний розвиток, детінізацію економіки, а також протидіяти фінансовим і соціально-економічним загрозам.

Особливо актуальним є дослідження податкової політики з точки зору її впливу на економічну безпеку в умовах повномасштабної агресії РФ проти України, оскільки держава стикається з проблемами забезпечення фінансової стійкості, підтримки оборонного сектору, відновлення інфраструктури та збереження соціальних гарантій для населення. Водночас, податкові механізми можуть як посилювати, так і послаблювати економічну безпеку, залежно від їхньої ефективності, справедливості та прозорості.

Таким чином, теоретичне й практичне значення проблеми вдосконалення системи непрямого оподаткування як механізму забезпечення економічної безпеки держави підтверджує актуальність теми та обґрунтованість отриманих результатів дисертаційного дослідження Чирви Олександра Васильовича.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дослідження є складовою науково-дослідної теми кафедри економіки, підприємництва та бізнес адміністрування Державного податкового університету «Підприємництво в епоху глобальних трансформацій: виклики та перспективи розвитку» (державний реєстраційний номер №0119U000718), у межах якої автором обґрунтовано висновок, що структура податкових надходжень України в цілому відповідає світовій тенденції поширення ПДВ, а розробка податкової політики держави повинна ґрунтуватись на врахуванні адміністративного аспекту оподаткування.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації

Ступінь обґрунтованості наукових положень і достовірності висновків зумовлена використанням загальнонаукових та спеціальних методів пізнання у відповідності до визначеної мети та завдань дослідження. Інформаційною базою дослідження слугували відкриті статистичні дані Міністерства фінансів України, Міністерства економіки України, Державної податкової служби України, Державної митної служби України, Державної служби статистики України, Національного банку України; бази податкових даних ЄС, ОЕСР, МВФ, Світового банку.

З огляду на це, можна констатувати, що основні результати дослідження, сформульовані здобувачем висновки та практичні рекомендації є теоретично обґрунтованими і достовірними. Вони базуються також на критичному аналізі робіт вітчизняних та зарубіжних науковців, якими було закладено фундамент даного напрямку досліджень.

У першому розділі «Концептуальні основи податкового забезпечення економічної безпеки держави» розглянуто сутність економічної безпеки держави, вітчизняну та міжнародну практику підтримки безпеки за допомогою податкових механізмів. Автор обґрунтовано доводить, що ключовим елементом досягнення економічної безпеки держави є формування мережевої стійкості складових національної системи оподаткування як на рівні інституцій, так й на рівні системи. Стан економічної безпеки держави відхиляється від траєкторії стійкого і збалансованого руху соціально-економічної системи країни, якщо вже на рівні прагматичної реалізації складових форм безпеки виникають перешкоди та прогалини досягнення цільових орієнтирів.

У другому розділі «Еволюція системи непрямого оподаткування в контексті забезпечення економічної безпеки України» варто відзначити проведений здобувачем ґрунтовний аналіз практичних проблем функціонування системи непрямого оподаткування України та визначення рівня його фіскальної ефективності. У цьому розділі звертає на увагу не лише комплексність підходу до вивчення досліджуваної проблематики, а й новаторські розробки, зокрема, щодо оцінки конкурентоспроможності податкових систем на основі методології International Tax Competitiveness Index, шляхом її доповнення додатковими показниками, що характеризують функціонування системи непрямого оподаткування.

У третьому розділі «Напрями подальшого розвитку системи непрямого оподаткування України для цілей економічної безпеки держави» визначено вектори розвитку системи непрямого оподаткування України у контексті європейської інтеграції та перспективи подальшої цифровізації адміністрування непрямих податків як основу економічної безпеки держави. Звертає на увагу оригінальність запропонованого підходу щодо моделі сучасної архітектури податкових даних України, що сприяє збільшенню економічної безпеки держави.

Повнота опублікування основних результатів дослідження

Результати дисертації, висновки і рекомендації підтверджені апробацією на науково-практичних конференціях та публікаціями у наукових фахових виданнях. Наукові положення, що виносяться на захист, повною мірою знайшли

своє відображення у публікаціях. Здобувачем опубліковано 5 статей, усі в наукових фахових виданнях України, теоретичні та практичні висновки пройшли апробацію на 6 науково-практичних конференціях. Відтак, Чирва О.В. виконав усі вимоги щодо кількості й обсягу публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Наукова новизна отриманих результатів дисертаційної роботи

Наукова новизна отриманих результатів полягає у розробці теоретико-методичних підходів до вдосконалення механізму забезпечення економічної безпеки держави на основі системи непрямого оподаткування. Зміст ключових результатів дослідження, сформульованим автором особисто, полягає у такому:

вперше :

розроблено модель архітектури податкових даних на основі моделі ОЕСР «Цифрова податкова адміністрація 3.0», що пов'язує податкові дані макро та мікрорівня. Її застосування дозволяє вирішувати прикладні завдання у сфері прогнозування макроекономічних параметрів вітчизняної економіки, а також податкової політики держави, зокрема, надає можливість здійснювати оцінку параметрів розподілу податкового навантаження на основі методології Національних рахунків розподілу доходів (DINA), що сприяє підвищенню економічної безпеки держави;

удосконалено :

методологію оцінки конкурентоспроможності податкових систем, що використовується для визначення Міжнародного індексу податкової конкурентоспроможності (International Tax Competitiveness Index), шляхом її доповнення додатковими показниками, що характеризують функціонування системи непрямого оподаткування. Отримані результати аналізу дозволяють бачити переваги і слабкі місця вітчизняної системи непрямого оподаткування, які потрібно усувати у процесі її подальшого вдосконалення і приведення до оптимальних кондицій;

набуло подальшого розвитку :

теоретико-методологічні підходи, що характеризують взаємозв'язок багаторівневої ієрархічної структури економічної безпеки держави і регулюючої функції непрямих податків; представлення ключових структурних диспропорцій у системі непрямого оподаткування, які полягають у переважанні оподаткування імпорту як бази оподаткування податків на споживання; підхід до оцінювання ефекту впливу приєднання до ЄС на розвиток системи непрямого оподаткування, на основі якого показано, що вступ до ЄС призводить до помірного зростання ПДВ, зменшення митних платежів та помірного зменшення акцизів як частки ВВП країни. Поряд з цим відбувається стабілізація сукупного рівня податкового навантаження і його поступова конвергенція.

Наукове та практичне значення отриманих результатів і рекомендації щодо їх використання

Результати, отримані в ході дослідження, мають наукову новизну і практичне значення. Наукове значення дослідження полягає в розв'язанні наукового завдання, що полягає у вдосконаленні механізму забезпечення економічної безпеки держави на основі системи непрямого оподаткування.

Практична цінність одержаних результатів полягає в можливості їх практичної реалізації в ході подальшого вдосконалення системи непрямого оподаткування України як механізму забезпечення економічної безпеки держави. Окремі результати дисертаційного дослідження віднайшли використання у практичній діяльності незалежної неурядової організації GROWFORD Institute, яка здійснює дослідження у сфері економіки та фінансів. Аналітичні матеріали і пропозиції автора були використані при підготовці аналітичних записок для Міністерства фінансів України та Комітету Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики (довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження вих. № 28/08-01 від 28.08.2024).

Мова та стиль дисертації

Дисертаційна робота написана державною мовою. Зміст кваліфікаційної наукової праці у повній мірі відображає наукові результати дослідження. Дисертація написана науковим стилем, викладена в чіткій логічній послідовності та відповідає вимогам до наукових праць такого типу.

Відповідність тексту дисертації вимогам академічної доброчесності

Аналіз тексту дисертації Чирви Олександра Васильовича засвідчив відсутність ознак порушення автором вимог академічної доброчесності. Дисертаційна робота містить посилання на джерела інформації та відповідає нормам законодавства про авторське право і суміжні права.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи

Оцінюючи в цілому позитивно дисертаційну роботу Чирви Олександра Васильовича, слід відмітити деякі аспекти, які мають дискусійний характер, або потребують додаткової аргументації:

1. На наш погляд дослідження міжнародної практики податкової підтримки економічної безпеки держави потрібно було розглянути більш комплексно, зокрема, шляхом більш повнішого представлення досвіду у цій сфері країн з перехідною та/або транзитивною економікою. Адже, досвід саме таких економік має більший практичний зміст для його використання у процесі формування податкової політики держави в Україні.

2. Вбачаємо за доцільне звернути увагу дисертанта на те, що фіскальна ефективність непрямих податків в значній мірі залежить не тільки від ефективності системи адміністрування цих податків, а також від стабільності та несуперечливості податкового і митного законодавства. Прогнозованість дій держави у сфері формування податкової та митної політики держави є одним із фундаментальних факторів належного податкового комплаєнсу, високого рівня добровільності сплати податків.

3. У роботі для оцінки конкурентоспроможності податкової системи використовується певна стандартизована методологія, яка дозволяє за сукупністю обраних параметрів привести різні системи до спільного знаменнику і зробити достовірні висновки про їх порівнювані властивості. У даному дослідженні автором була використана удосконалена методологія оцінки International Tax Competitiveness Index. На нашу думку, цю методологію можна було доповнити іншими важливим показниками, які б дозволили збільшити рівень її об'єктивності та достовірності. Наприклад, доречно було використовувати показники податкової заборгованості, рівня цифровізації процедур адміністрування тощо.

Однак, висловлені критичні зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації та не знижують наукової й практичної значущості роботи.

Загальний висновок

Дисертаційне дослідження Чирви Олександра Васильовича на тему «Розвиток системи непрямого оподаткування як механізм забезпечення економічної безпеки України» є завершеним, самостійним дослідженням, містить низку нових, актуальних та достовірних результатів, що свідчать про їх важливе значення для подальшого розвитку системи непрямого оподаткування України як механізму забезпечення її економічної безпеки.

Актуальність напрямку, наукова новизна отриманих результатів вказують на відповідність дисертації спеціальності 051«Економіка», пп. 6-8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року №44 (із змінами), а її автор – Чирва Олександр Васильович, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності «Економіка» в галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Рецензент

кандидат економічних наук., доцент,
завідувач кафедри адміністрування
податків Державного податкового
університету

Ольга ІВАНІШИНА